

Is ons onderwijs ‘vergiftigd door te veel welbevinden en leukigheid’? Reflecties vanuit een ervaringsgerichte hoek

“Weg met de prediking van het welbevinden die de focus te uitsluitend op jezelf legt en tot navelstaren kan leiden.¹”...

Met verwondering heb ik deze en andere uitspraken zien passeren. Niet dat ze mij van mijn stuk brengen. Wel wil ik begrijpen waarop ze berusten.

1. Welbevinden onder vuur

▪ Terug naar af na de pandemie

De pandemie heeft het belang van het sociaal-emotionele helemaal op de voorgrond geplaatst. Het taboe rond het woord welbevinden dat het veld de laatste jaren domineerde, smolt weg. We konden niet naast het psychisch lijden kijken dat, vooral bij jongeren toesloeg. We leerden: sociale contacten zijn van levensbelang. Wie dacht dat de bocht genomen was, vergist zich. Het offensief tegen het pleidooi voor welbevinden is opnieuw ingezet. Heviger dan ooit.

We proefden het al bij de beschrijving van het Expliciet Directe Instructie (EDI) model: *“leerlingen volgen SARK-regel: stil zijn, armen rustig, rechtop zitten en kijken naar de leraar.”* Bij kleuters nota bene. Zo voelt ook de klacht over *“de onbeleefdheid van sommige lastige ouders en leerlingen die zich als verwende klanten gedragen”* als weinig kies t.a.v. ouders en kinderen...

▪ Verwenning

Wat is er mis met een kind, jongere, volwassene die zich goed in zijn vel voelt?

In zijn element is? Die straalt? Het is vreemd dat iemand het anderen zou misgunnen. Soms klinkt het alsof opvoeding per se een dosis frustratie over het kinderleven heen moet strooien... Misschien is de connotatie van welbevinden en verwenning een verklaring. Tijd dan om die gedachtegang te ontzenuwen.

▪ De basisbehoeften als bron

De voldoening die met welbevinden gepaard gaat, heeft een bron. Het gaat om de bevrediging van basisbehoeften. In 1943 reeds door Maslow, de motivatiepsycholoog, in een piramide gevat. Het gaat niet over ‘grillen’. Je wordt met deze set geboren en eraan tegemoetkomen is wezenlijk voor ontwikkeling. Daarom: basisbehoeften. In steen gebeiteld in de ‘Universele rechten van het kind’.

▪ Welbevinden krijg je niet zomaar
Welbevinden is een toestand die van jezelf, van kind, jongere en volwassene een actieve rol vereist. Het wordt je niet zomaar in de schoot geworpen. Alleen al de behoefte om erbij te horen, veronderstelt een dosis sociale competentie, zeg maar, relatiebekwaamheid. Om zichzelf als competent te ervaren is meer nodig dan complimenten van anderen. Actieve inzet van je kunnen is een must. Ook de behoefte aan zingeving, een bestemming in je leven vinden, vraagt om zelfreflectie en engagement. Daarom zien we welbevinden als toetssteen voor kwaliteit van onderwijs: we beseffen hoeveel het van de persoon zelf vergt..

▪ Verwenning doorprijkt

Een situatie waar volwassenen zich permissief opstellen en grenzen stellen als

¹ <https://www.demorgen.be/meningen/ons-onderwijs-is-vergiftigd-door-te-veel-randinfo-over-maatschappelijke-ditjes-en-datjes~bb0ef911/>

autoritair of agressief beleven, is voor een kind een hel, geen zegen. Het schept een onveilig klimaat: niet alleen ontbreekt er duidelijkheid voor het kind. De volwassene worstelt zelf met het onvermogen om een natuurlijk gezag uit te oefenen. Bijna steeds een faalervaring. In de 80er jaren ontstond zo het fenomeen van de ‘super-nanny’s. Zij moesten ouders helpen om zonder verkramping kinderen te zeggen waar het op stond. Ja, een dwaalspoor in het zog van de anti-autoritaire beweging.

2. Leukigheid onder vuur

- “Ervaren is niet de kern, wel leren”

We blijven in dezelfde sfeer maar nu komt de didactiek in het vizier. *“Het onderwijs werd een beleving zoals je naar een pretpark gaat. En de tiktokkende kinderen laten het zich welgevallen”*, is een opener die kan tellen. *“Het kwam op ervaren (versta genieten) aan en niet op leren, kennen, kunnen en doen”*, zo vervolgt Filip Brinkman. Ook (sommige) ouders moeten het ontgelden. *“Aan de schoolpoort wordt vooral gepeild of het leuk was. Een kind dat prettig geëntertaint thuiskomt, vraagt minder aandacht dan eentje dat zich nog moet buigen over een misschien frustrerend oefentaakje.”*

- De actuele didactiek op de schroothoop Brinkman bindt de strijd aan tegen werkvormen die men nauwelijks uit het klasbeeld weg kan denken. *“Gedaan (-) met de verheerlijking van de tijdrovende actieve werkvormen waar de leerlingen zelf hun informatie moeten samen sprokkelen.”* *“Gedaan met doorgeschoten gedifferentieerd onderwijs”*. Consequent daarmee hertekent hij ook de rol van de leerkracht. Hij rekent af met *“de leraar als coach, vriend, psycholoog of maatschappelijk*

werker”. En met *“leerlingen gegroepeerd in eilandjes in de klas”*.

De achteruitgang in prestaties wil ik absoluut niet geringschatten. Maar brengt de richting die Brinkman uit wil, soelaas?

- Motivatie: het sleutelwoord

De zoektocht naar een uitweg, kunnen we terugvoeren naar één vraag: welk soort van motivatie willen we voor onze onderwijsambities bij kinderen aanboren? Waar moet de energie vandaan komen voor de ontvouwing van het gigantische ontwikkelingspotentieel van kinderen?

Indien de extrinsieke motivatie de hofleverancier wordt van de leerlust, hoe ziet dat er dan uit? Vanuit mijn vertrouwde met dergelijke modellen (zoals DISTAR waarop het EDI is gebaseerd) gaat het om ‘jezelf geven aan de leider en zijn scenario en genieten van de positieve feedback die je krijgt bij elke leerwinst’. Ja, in deze leer- gangen kan je enthousiasme waarnemen. Een schoolhoofd verklaart het zo: *“We have cut out the failure”*. De les- gang, op specifieke doelen gericht, is zo opge- bouwd dat je steeds mee bent. De drill loopt op wieltjes. Helaas werkt het als ‘snelle suikers’. Hoe meer men in de leeromgeving daarop inzet, hoe minder duurzaam de leereffecten. Zo bleek al uit longitudinaal onderzoek (zie High Scope). Het zelfvertrouwen dat opgebouwd wordt rust op een smalle sokkel. Als je in het echte leven obstakels tegenkomt ben je weerloos. Niet door de wol geverfd. Kortom: de leerkrachtgestuurde didactiek die Brinkman voorstaat is een zwak- tebod. We kunnen en moeten meer.

3. De weg vooruit

- Haal de energie waar die zit: in het kind. De voorbije decennia is door velen

hard gewerkt aan een didactisch arrangement met de exploitatie van de intrinsieke motivatie als rode draad. Met 'betrokkenheid' als richtsnoer hebben we het in ons procesgericht volgsysteem verankerd. Het is geënt op het kostbaarste dat we ons kunnen indenken in de uitrusting van 'de mens': de exploratieve ingesteldheid en de daaraan gekoppelde verbeeldingskracht. De 'sense of wonder'. Fröbel en Freinet en verder Montessori, Decroly en Dewey, en later Carl Rogers (*Freedom to learn*) en Piaget zijn hierbij de pioniers.

▪ Mede-eigenaarschap

De aanpak die nu geïmplementeerd wordt is emancipatorisch. Hij is doordrongen van een kindbeeld waarin wordt ingezet op het vermogen van kinderen om mee hun lot te bepalen en hun leven in handen te nemen. Er zijn scholen die erin slagen om dat vermogen maximaal aan te spreken. We zien daarbij leerkrachten en leerlingen als partners, compagnons in een gemeenschappelijke expeditie die geen einde kent. De dageraad van levenslang leren. Waarin de exploratie van de werkelijkheid door fascinatie wordt aangedreven. Waarin elke persoon zichzelf tegenkomt. Wie ben ik? Welke hindernissen vind ik in mezelf? Waar liggen mijn interesses, mijn talenten? Waarin wil ik excelleren?

▪ Innovatie komt met een prijs

Indien de weg die al een eeuw geleden is ingeslagen zoveel troeven in zich draagt, hoe verklaren we dan de ontstellende resultaten op toetsen? Het antwoord is ontvullend simpel. Terwijl de wereld rondom ons in een razend tempo van gedaante verandert, oogt een doorsnee klas weinig anders dan 50 jaar geleden. Banken in linies strak achter elkaar zeggen het. Er is vooraan iemand die het zegt. En de rest die het ontvangt. De vele geavan-

ceerde pogingen over al die decennia hebben niet de aandacht van het beleid en de onderwijskunde gekregen die ze verdienen. Door het ontbreken van coördinatie en door verwaarlozing van onderwijskundig onderzoek en de didactiek is de leerkracht in de kou gebleven. Terwijl de leerlingpopulatie door de onafwendbare maatschappelijke invloeden is getransformeerd. Zoals moderne machines bedienen in fabrieken meer competentie vergt, zo zijn de methodes die voor Brinkman op de schop moeten, alleen effectief wanneer gebruikers ze ten volle meester zijn.

4. Reflectie

▪ Een overstijgende vraag

Vanwaar deze stijl in Brinkman's betoog die klinkt als een echo van de autoritaire aanpak van weleer? Vanwaar dit fulmineren tegen welbevinden en 'leukheid'? Het discours illustreert dat hoe iemand als persoon in elkaar zit, ertoe doet. In elk professioneel handelen, inclusief het wetenschapsbedrijf. Niemand ontsnapt aan zijn conditie. Bij velen, waartoe ik mij ook reken, zijn ervaringen werkzaam, onverwerkt vaak, die bron zijn voor meer emotionele respons dan bij een context past. Een wanverhouding tussen de manier waarop de boodschap wordt gebracht en de aanleiding ertoe. Dat moet ieder voor zich onder ogen zien. Maar wanneer die bias of die onzakelijkheid of dat irrationele tot polemieken leidt en vanuit een machtspositie wordt uitgebracht, dan is dat iets dat we niet moeten nemen.

▪ Toch raakpunten?

Met hoge verwachting las ik bij Brinkman de zin "Een les hoeft niet leuk te zijn, wel boeiend". Want dat is net ons punt: de vaak lage scores op betrokkenheid, vertellen dat leerlingen het onderwijs niet

boeiend genoeg vinden. Dat leidt tot demotivatatie en dooft de exploratiedrang. Maar de vreugde was van korte duur. Verder lezen we immers (getriggerd door een gelijkaardige aanpak bij een klasbezoek): *“Het (-) kan dus ook boeiend én leuk zijn. Ik dacht aan mijn tweede leerjaar bij meester Van Belle waar we op dezelfde manier de tafels van vermenigvuldiging gedruild kregen. Wie een foutje maakte (en dat mocht) moest achteraan aansluiten en weer proberen vooraan te geraken.”* Ik kan niet anders dan meevoelen met wie (vaak) achteraan geraakt. Ben ik te soft?

Het belet niet dat de zin *“Uiteindelijk gaat het om het geluk en welzijn van kinderen als betekeniszoekende wezens”*, mij aanspreekt. Ook voor mij is *“het Ware, Goede en Schone”* een adagium. En ook zijn slotwoord over leraarschap, zint mij: *“Volgens mij is er geen mooiere job”*. Helaas, als het gaat om toon en content komen we elkaar (nog) niet tegemoet...

Slot

In het actuele discours wordt geïnsinueerd dat ouders zich grenzeloos laten doen, geen gezag hebben, naar de pijpen van kinderen dansen. Dat is niet wat ik waarneem. Als ik ouders met kinderen zie omgaan valt mij telkens de dialoog op. De wederkerigheid. Ik geniet van die aanblik. In die nieuwe stijl handelen opvoeders zoals het moet: als vertrouwenspersonen. Ze helpen kinderen om zich staande te houden in een best wel uitdagende realiteit. Ze benutten gretig kansen om kinderen daarbij perspectief te geven. Op die positieve noot wil ik eindigen. Laat dit als orgelpunt nagalmen...

Ferre Laevers

Em. Prof. Dr. Ferre Laevers
Directeur
Expertise Centrum Ervaringsgericht
Onderwijs
KU Leuven
ferre.laevers@kuleuven.be

